

Laura Gedminienė, Vilniaus universitetas

PAMAŠTYMAI PO GEOPAVELDO DIENOS

Labai reikėtų, kad prie geologinio paveldo dienos dalyvių veiklos galėtų prisijungti ir didesnė visuomenės dalis – vietiniai gyventojai, savivaldybės ir verslininkai–investuotojai.

Žvelgiant Lietuvos mastu. Lietuvoje viešųjų turizmo paslaugų sektorius išvystytas nepakankamai. Dėl investicijų trūkumo neišnaudojamas rajonų rekreacinis potencialas, stabdoma viešosios geoturizmo infrastruktūros plėtra. Pavyzdžiui, sutvarkius išeksploatuotų karjerų teri-

toriją, sumažėtų natūralių procesų neigiamas poveikis atsivėrusioms stačioms karjerų sienoms. Galimai pavojingus ir nestabilius išeksploatuotų karjerų šlaitus, stačius erozinius šlaitus ar skardžius, aptvėrus apsauginėmis tvorelėmis ar sutvirtinus juos pačius, būtų padaroma nauda ne tik geologiniam paveldui, bet ir būtų išvengta netyčinių nelaimingų atsitikimų. Dažniausia praktika – išeksploatuotus karjerus paversti tvenkiniais. Tai – pigiausia ir paprasčiausia išeitis.

Karpėnų karjero vaizdai.

Buvęs Žagarės karjeras (V. Baltrūno nuotraukos).

Tačiau pavzvelgus į kai kuriuos objektus kūrybiškiau, pavyzdžiui, reikultivuojamus karjerus paverčius geoturizmo objektais su pažintiniai takais, apžvalgos aikštelėmis, botanikos sodais ar aktyvaus laisvalaikio vietomis ir pan., jie taptų vertingais geopaveldo objektais ir praturtintų kraštą.

Šiuo metu tokie veiksmai vykdyti yra nemažai sunkumų, nes Lietuvoje nėra nei reglamento, nei patirties, kaip karjerų geologinį paveldą reikėtų tvarkyti ir naudoti. Daug griežtesni Europos Sąjungos gamtosauginiai reikalavimai varžo žmonių vaizduotę, nes viskas atsiremia į finansavimą. Nebelieka erdvės privačių asmenų švietimui. Gerai nežinantys įstatyminės bazės ir galimybių, asmenys bijo investuoti į dar nežinomas erdves. O daugumai išekspluotų karjerų ar buvusių ir nepavykusių naudingųjų iškasenų telkinių veiklos nutraukimo plano nėra. Išekspluototi telkiniai lieka valstybės nuosavybe, niekam nebereikalinga ir apleista, o jei eksploatacija buvo vykdoma nesilaikant nustatytų reikalavimų, dar ir su galimomis pasėkmėmis.

XXI a. jau dauguma Europos valstybių vadovaujasi penkių R taisykle: „*reduce, reuse, recycle, restore, rethink*“, pagal kurią ekonomiškai naudingos teritorijos gali būti panaudotos ne vieną kartą. Įtraukus pramoninę, bet jau eksploatuoti nebetinkamą teritoriją į saugotinas teritorijas ir jai priskyrus Lietuvai naudingą geologinio paveldo statusą turinčius objektus, tokios teritorijos nebus pamirštos.

Žvelgiant Europos mastu. Europa – labiausiai urbanizuotas kontinentas. 75 proc. Europos gyventojų gyvena miestuose, kurie užima 10 proc. teritorijos. Miestams reikia žmoniškųjų ir gamtinių išteklių energetikai, pramonei, statybai, infrastruktūrai ir jų priežiūrai vystyti. Išteklių reikia labai daug,

todėl žmogaus neigiama įtaka gamtai nepaprastai didelė, kartais net globali. Didieji miestai kelia naujas dinamines problemas, naują socialinių, politinių, ekonominių ir ekologinių procesų sąveiką.

Su tokiu sparčiu žmonijos populiacijos didėjimu susijęs ir technogeninis poveikis. Jau globalia tapusi išryškėjo neigiama pasekmė, kurią sukėlė žmonija, gerindama savo veiklos ekonominius rodiklius, siekdama vis didesnio gerbūvio ir vartojimo. Kas dieną mažėja natūralios, laukinės gamtos plotai. Vis didesnės teritorijos yra atimamos iš laukinės gyvūnijos ir augalijos. Kuo poveikis natūraliai gamtai didesnis, tuo daugiau gyvūnų ar augalų įtraukiami į Raudonąją knygą. Natūralumo naikinimo greitis ir mastai viršija bet kokius ankstesnius kriterijus. Neišlaikius ekologinės pusiausvyros, gali pasireikšti vis didesni šalutiniai poveikiai.

Įvairūs abiotiniai ir biotiniai veiksniai nėra naujiena. Daugelis šių postulatų jau žinomi nuo pirmųjų gamyklų atsiradimo, o gamtosauginių organizacijų tikslai buvo ir yra ekologinės krizės atsiradimo priežasčių nustatymas ir eliminavimas. Tačiau daugelis dabartinių teisės aktų reglamentuoja tik priežasčių nustatymą ir veiklos stabdymą, atkūrimą ekosistemų, kurios yra nukentėjusios dėl žmonių veiklos. Tačiau žmonių populiacijai didėjant, išteklių reikės vis daugiau ir žala gamtai bus daroma bet koku atveju. Kartais dar įmanoma sudaryti tam tikras sąlygas ir situaciją atstatyti. Bet ką daryti su tokiomis teritorijomis, kuriose nebeįmanoma atkurti tos pačios geologinės situacijos? Tokiu atveju reikėtų svarstyti, ne kaip žalą sustabdyti, bet kaip iš jau nebereikalingų ir pramoniniu požiūriu nebenaudingų plotų būtų galima gauti kuo daugiau naudos, pavyzdžiui, plečiant geoturizmą, rekreaciją ir pan.